

КНИГИ

Фондацијата "Трифун Костовски" која веќе десет години реализира проекти во Македонската академија на науките и уметностите, неодамна свечено го одбележа својот јубилеј. Во рамките на одбележувањето на јубилејот на Фондацијата беа промовирани книгите: "Блаже Конески поет и граматичар" од Нуло Миниси и "Живописот на Охридската Архиепископија" од Цветан Грозданов.

Пишува:
Милева ЛАЗОВА

ОХРИДСКАТА АРХИЕПИСКОПИЈА - БАЗИЧНО ДУХОВНО ЈАДРО

Што се однесува за книгата на академик Цветан Грозданов, "Живописот на Охридската Архиепископија", пред присутните ја претстави претседателот на МАНУ, академик Георги Старделов.

Притоа тој истакна дека се ретки важките капитални дела, дури и во историите на уметноста на поголемите европски култури, зашто тие го откриваат и го прикажуваат творечкиот континуитет на црковниот живопис во временско раздобје од повеќе од еден цел милениум и во кое се откриваат и се проследуваат супстанцијалните јадра, или базичните ликовни јазли од историјата на живописот на Охридската Архиепископија со толку голема дијецеза.

"Оваа обемна книга ни дава бројни информации. Нејзините темели се поставени уште со мисијата на Свети Кирил и Методиј и од нивниот прв ученик и следбеник Свети Климент. Тие темели духовно не згаснуваат туку зрачат сè до овој денешен македонски неизвесен временски час кога сè во Македонија повторно се заплеткало во некој нов Гордиев јазол. Притоа, академик Грозданов ќе ја поврзе оваа црковна институција со Самуиловото царство, кога таа има свое седиште и во Преспа и во Охрид, но и со Јустинијана Прима, зашто познатите охридски архиепископи постојано ќе го истакнуваат континуитетот со неа. Така, начелата на привилегиите дадени на оваа цр-

ковно-правна институција од царот Јустинијан, не гаснат ниту по падот на Самуиловата држава, кога Василиј II ќе ги потврди правата и дијецезата на Охридската архиепископија. Тоа зборува за авторитетна црква со висок екуменски углед во христијанскиот свет и со ранг веднаш по петте патријаршии - Константинополис, Рим, Александрија, Ерусалим и Антиохија", појасни академик Старделов.

Академик Старделов понатаму вели дека, според академик Грозданов, Охрид бил отворен град за луѓето од уметноста и литературата, писменоста и духовноста. Во Охрид и неговата дијецеза живееле и се движеле високообразовани писатели и богослови, дипломати, композитори, интелектуалци од висок ранг, градители и зографи, илуминатори и мајстори на уметнички вештини.

"Од друга страна, пак, комуникациите на Охрид со Солун и Цариград, тие со векови отворени артерии, овозможиле во XI, XII, XIII и XIV век во овој наш знаменит духовен центар да се создадат големи фреско-ансамбли и икони кои со право, вели академик Грозданов, се наоѓаат на самиот врв на европската историја на уметноста. Тоа ми го закрепнува моето уверение и сознание изречено уште пред многу години дека имајќи предвид живописот создаден во неа со светска слава и создавањето во тоа време на новиот црковен јазик, Македонија тогаш не била периферна европска кул-

тура и дека европскиот IX век може во историјата на европската култура и уметност да се смета за македонски век", додава академик Старделов.

Што доминира во живописот на Охридската архиепископија и како во неа се проникнуваат небесните и земните нешта?

Разбирливо, во него, повеќе од еден милениум, доминираат ликовите на првите учители. Почнувајќи од првата црква која ја изградил Св. Климент, најпрво во Охрид, а потоа во другите храмови на Македонија, клучна фигура, пред сè, е Св. Климент. Во прилозите за првоучителите Св. Кирил и Методиј е претставена топографијата на распространувањето на нивните ликови во балканските земји, кај нас во "Св. Горги" во Курбиново од 1191 година и нивната сродност со постарите портрети од "Св. Софија" Охридска. Од Охрид потекнува претставувањето на архиепископите Св. Теофилакт, Св. Константин, Кавасила, Димитриј Хоматијан, кои оставиле длабоки траги во духовниот и во општествениот живот во градот на Архиепископијата.

"Во Северна Македонија, пак, доминирале ликовите на пустиножителите: Јоаким Осоговски, Прохор Пчински и Гаврил Лесновски, кои дејствувале во XI и во XII век во дијецезата на Охридската епископија и претставуваат особена појава во народното христијанско движење. Овој континуитет на вклопување на

светите личности од средниот век, трае и во доцниот среден век, во кои имале голема популарност мачениците кои страдале за бранењето на христијанството: Св. Ѓорѓи Кратовски, Св. Ѓорѓи Јанински, Св. Злата Мегленска и Св. Никодим од Албанија. Претставите на спомнатите духовници уште од средниот век ѝ даваат белег на старата уметност на Охридската архиепископија, а нивните први ликовни појави се следат низ нејзиниот живопис од делото на зографите Михаил и Евтихиј, кои кон крајот на XIII век повлекле нови линии во еволуцијата на византискиот стил и отвориле во Охрид пат кон новите движења на XIV век во историските портрети од манастирот 'Св. Ѓорѓи' во Полошко и на работилницата на митрополитот Јован Зограф, една од елитните ликовни средишта од с. Зрзе. Подоцна, во втората половина на XVI век, се осветлува 'Страшниот суд' во Перивлепта, со збогатувањето на оваа стара тема со нови епизоди, додека пробивот во Панонија е резултат на големите масовни преселби во Австрија и во Унгарија во XVII и во XVIII век. По укинувањето на Охридската архиепископија во 1767 лето, генерацијата Дичо Зограф и на неговиот син Аврам Дичов од Тресонче, ја продолжуваат тенденцијата на роковната уметност во Македонија", објаснува академик Грозданов во својата книга.

Според академик Грозданов, подемот на живописот во XIX век се одвива во Западна Македонија со Мијачката уметничка школа концентрирана, главно, во Мала Река, а со преселниците од овој крај во Велешко, во Папрадиште и во другите села. Големи мајстори во градежништвото (семејството Дамјанови) произлегле од оваа средина. Тие биле доминантни фактори во ликовната уметност не само во Македонија, туку и во низа региони на соседните балкански држави. Нивниот стил и тематика произлегуваат од старите византиски и македонски корени, но ги прифаќале и решенијата во стилот од претходната европска уметност со доминантна традицијата на нашата стара уметност.

Оваа значајна книга на академик Грозданов отвора две сериозни прашања во походот на истражувањата на старата и на новата традиција на живописот на Охридската архиепископија.

"Второто прашање - додава академик Старделов - е врзано со статусот на живописот на Охридската архиепископија како уметност и уметничко творештво токму денес. Тој статус во естетска смисла се чини дека колку повеќе се оддалечува од праизворите постепено бледнее. Денес создавањето, хиперпродукцијата на пример, на икони сведена е на чиста иритација. Не се сфаќа дека естетски е јалов обидот да се реставрира и нетворечки имитира религиската уметност која не подлежи на тоа".

Сепак, несомнено е точно дека нема сериозна наука без примената на поствистичкиот пристап во истражувањето. Во таа смисла академик Грозданов истражил нешто грандиозно.

ВНИКНУВАЊЕ ВО СРЦЕВИНАТА НА МАКЕДОНСТВОТО

За книгата "Блаже Конески поет и граматичар" од Нуло Миниси говореше Луан Старова.

"Една древна латинска говорка вели дека книгата има своја судбина. Но, книгата 'Блаже Конески поет и граматичар' од Нуло Миниси има своја посебна, исклучителна судбина. Таа во своето постоење е ретко и силно автентично, оригинално и умно дело за основоположникот на идентитетот, граматичкиот код и книжевноста на македонскиот народ - Блаже Конески. Оваа исклучителна книга е и еден вид палимпсест за едно силно интелектуално-балканско-европско пријателство, односно македонско-италијанско како ретко друго во интелектуалната историја на нашиве простори. Македонија и Македонците, во текот на половина век, во македонистичката филологија ретко имале поголем, поверен и потраен пријател од академикот Нуло Миниси, кој денес се смета за еден од најголемите живи италијански лингвисти, за кои со посебна почит сведочи и Умберто Еко", истакна промоторот Луан Старова.

Како што понатаму потенцираше академик Старова, Блаже Конески со исклучителна моќ на кодификатор на македонската граматика, но и со својот поетски гениј ја оствари вистинската творечка мозаика меѓу граничната граматичка норма и безграничните простори на поетската имагинација, подвиг кој пред не-

колку века му успеал и на голиот Данте во утврдувањето на италијанскиот јазик.

"Конески успеа да ја идентификува јазичната автономност на Македонија. По половина век, според заклучокот на академикот Нуло Миниси, откако целта на Блаже Конески е постигната, се наметна потреба неговото дело да се заокружи со една типолошка анализа, која ќе ја изнесе на виделина токму генијалноста на интуицијата на поетот-граматичар и на посебноста на македонскиот јазик. Величината на оваа мала по обем книга, но длабока во својот зафат и пораки, книга во која е содржан моралниот концепт на филологот Миниси, почива врз еден вид здлабочен разглед и проник во Граматиката на македонскиот јазик, темел на кодификацијата на македонскиот литературен јазик, педесет години по нејзиното објавување", додаде Старова.

Притоа Старова оддели дел од поговорот на големиот пријател и познавач на животот и на делото на Блаже Конески, Трајко Стаматовски. Тој на своевиден начин го дополни ова дело, истакнувајќи дека секој сериозен проучувач на граматичкиот систем во иднина ќе мора да поаѓа од "Граматиката на македонски јазик" на Конески, но и од погледите на Миниси за неа, изложени мунициозно во делото "Блаже Конески - поет и граматичар и типологијата на македонскиот јазик".